

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
lantbruksvetenskap

Södermalmsskolan: en fallstudie om hur arbetet med en skolträdgård kan bedrivas idag

Elin Dahl

Kandidatarbete vid institutionen för stad och land
Sveriges lantbruksuniversitet Uppsala
Landskapsarkitektprogrammet 2012

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
EX0499 Projekt i landskapsarkitektur, 2012, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, *Uppsala*
Nivå: Grundnivå G2E

© Elin Dahl

Titel: Södermalmsskolan: en fallstudie om hur arbetet med en skolträdgård kan bedrivas idag

Engelsk titel: Södermalmsskolan: a Case Study about how the Work with a School Garden can be Conducted today

Nyckelord: miljö, pedagogik, skolgård, skolträdgård, undervisning

Handledare: Malin Eriksson, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Ylva Dahlman, SLU, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Abstract

The purpose has been to, by the means of literature studies and conversation, give landscape architects, teachers or other interested people an increased understanding of school gardens as a phenomenon. One episode in the essay describes school garden's historical background and how its ideology has changed as the society has developed. A conversation with a spokesperson for Södermalmsskolan in Stockholm, depict how a communal public school handles the management of a school garden today. I have also wanted to present the conditions that society and the schools organisation has put on the management of the garden on this particular school.

In the year of 2007 Södermalmsskolan got the opportunity to found its school garden thanks to the environmental campaigns that were realized by the city of Stockholm. The purpose of the commune was to offer means that could help realizing ideas associated with a preventive environmental work. In the essay I investigate if Södermalmsskolan's purposes also stretches further than the formal goals set by the commune, now that the possibility to have a school garden, has been given to them.

The school was chosen because it has had school gardens in the past which opens for a deeper reflection on the work conducted by them today. The informant for the conversation was chosen because she was the originator of the school's garden project. From the conversation it is made clear that the school garden is dependent on real enthusiasts. The board does not reserve enough work time for the teachers to maintain the facility or to organize the work with the children. Practical problems with the maintenance of the facility, is also something that has affected the management of the garden.

Not all teachers want to run the school garden, due to lack of interest or time. On the other hand they all seem to appreciate the greenery and the children in particular, show a great deal of interest for gardening.

In the discussion part it is made clear that a lot speaks for the school garden and that a renaissance for it, is right in time. We must not only teach the children about ecology, as the support for the current school intend to, but also give the children a school garden that counteract the problems schools are facing today. Stressed and unruly pupils can come to peace in the school garden and the government should take as much responsibility for this, as they do for the environment.

Sammandrag

Syftet har varit att, genom litteraturstudier och samtal, ge landskapsarkitekter, lärare eller andra intresserade en ökad förståelse för skolträdgårdar som fenomen. Ett avsnitt i uppsatsen beskriver skolträdgårdens historiska bakgrund och hur ideologin förändrats med samhällets utveckling. Ett samtal med en företrädare för Södermalmskolan i Stockholm, redogör för hur en kommunal grundskola arbetar med driften av en skolträdgård idag. Jag har också velat åskådliggöra de villkor som samhället och skolans organisation satt upp för driften av trädgården på den specifika skolan.

Södermalmskolan fick förutsättningar för att anlägga sin skolträdgård år 2007 i samband med Stockholm Stads miljösjatsning. Syftet från kommunens sida var att erbjuda medel för att få bland annat skolor att förverkliga idéer förknippade med ett förebyggande miljöarbete. I uppsatsen undersöker jag om Södermalmskolan syften också sträcker sig bortom kommunens formella mål, nu när möjligheten att ha en trädgård tilldelats dem.

Skolan valdes ut för att den har haft skolträdgårdar i historien vilket borgar för en djupare reflektion kring det arbete skolan för idag. Informanten till samtalet valdes för att hon stod som initiativtagare till skolans trädgårdsprojekt.

Av samtalet framgår att skolträdgården är beroende av så kallade eldsjälar. Ledningen avsätter inte tillräckligt med arbetstid åt lärarna för att upprätthålla anläggningen eller för att organisera arbetet med barnen. Praktiska problem kring skötseln av anläggningen är också något som påverkat driften. Alla lärare vill inte driva arbetet, därför att de saknar intresse eller därför att de känner tidsbrist. Däremot verkar alla uppskatta grönskan och barnen framför allt, visar ett enormt intresse för trädgårdsskötsel.

Av diskussionsdelen framgår att det finns mycket som talar för skolträdgården och att en renässans för den skulle ligga i tiden. Vi måste inte bara lära barnen om ekologi, såsom stödet till den aktuella skolan syftar till, utan också ge barnen en skolträdgård som motverkar de problem skolan brottas med idag. Stressade och stökiga elever kan finna sig tillrätta i skolträdgården och staten borde ta lika mycket ansvar för detta, som de gör för miljön.

Introduktion

Södermalmsskolan i Stockholms innerstad påbörjade år 2007 anläggningen av en skolträdgård som en del av kommunens miljöinsatsning (Södermalmsskolan 2008). Syftet med stadens satsning var att *”erbjuda organisationer, skol- och förskoleklasser att söka medel för att förverkliga goda idéer som förknippas med ett förebyggande miljöarbete och för att komma tillrätta med stadens miljöskuld”* (Stockholm Stad 2009, s. 4). Vidare berättar kommunen att 117 institutioner ansökt om pengar och på så vis visat sitt intresse för miljöarbetet och att 67 stycken uppnådde de rätta ansökningskriterierna för att ta del av den så kallade ”Tiomiljonerpotten”. En förteckning över projekten visar att en övervägande del av ansökningarna kom från skolor (Stockholm Stad 2009, ss. 2-3).

Stadens satsning visar på en tydlig vilja att genom det ekonomiska stödet möjliggöra grönskande skolgårdar och på sina håll har stödet också lett till anläggandet av skolträdgårdar idag. ”Tiomiljonerpotten” har mellan åren 2005- 2008 kommit hundratals barn i Stockholm till del under projektnamn som ”skolträdgården”, ”grönsaksgården”, ”odla ekologiskt”, ”kretslopp, biologisk mångfald” och så vidare (Stockholm Stad 2009, ss. 2-4). Skolornas genomgående syfte synes vara att lära ut något om naturens förlopp med naturen som medel vilket kan sägas ligga skolträdgårdens verksamhet nära. Däremot är det bara de projekt som inbegriper odling i undervisningen som kan betraktas som regelrätta skolträdgårdar. Odlingen är nämligen ett moment som jag i min genomläsning av boken ”Tio år med skolträdgårdar” förstått karaktäriserar den (Andersson, Bothmer & Åkerblom, 1999). I projektansökan till staden talar flera skolor i sina förklarande texter tydligt om att det är en skolträdgård man vill starta. Andra använder sig inte av begreppet men det går ändå att utläsa att detta är vad de vill åstadkomma.

Skolträdgårdar är inte någon ny företeelse, skriver medförfattaren Wirén i boken ”Stockholm: vår gröna stad” (Callert-Holmgren & Höglund 1998, s. 102) och berättar att de allra första anlades för cirka 150 år sedan men då med det huvudsakliga syftet att ge barnen nödvändiga kunskaper om hur man odlar mat. Den tidens skolträdgård hade således ett något annorlunda fokus än skolträdgårdarna idag påpekar hon och förklarar vidare att samhällets utveckling har påverkat skolans användning av skolträdgårdar. En av de frågor som min nyfikenhet för ämnet springer ur är, hur? Hur passar idéerna för en skolträdgård in i idéerna som präglar den nutida svenska grundskolan? Jag har också frågat mig vilka förutsättningar samhället och skolans organisation idag ger för att man ska kunna använda sig av trädgårdar inom grundskolan. Andra frågor jag ställt mig är vilka kunskapsmål från förr man än idag anser vara viktiga att förmedla - vilken kunskap tycks ha ett konstant värde och en relevans, oavsett tidsanda och samhällsutveckling?

Uppsatsen är en fallstudie på en enskild kommunal skola i Stockholm och beskriver ett unikt exempel på hur en skolträdgårdsverksamhet kan se ut idag. För min framtida yrkesroll som landskapsarkitekt, ser jag en personlig vinning i att fördjupa mig i skolträdgårdarnas utveckling eftersom en ökad förståelse skapar en kunskapsmässig bas som kan komma mig och andra yrkesutövare tillgodo vid projekt som berör verksamheten. Att studera en nyanlagd skolträdgård bidrar med kunskap om de allra senaste tankarna kring detta område och kan så utgöra

ett tidsmässigt aktuellt material för den som vill få en inblick i år 2012:s skolträdgårdar.

Syfte och frågeställning

Syftet är att med utgångspunkt från en grundskola ge landskapsarkitekter, lärare eller andra intresserade, en inblick i ett av de allra senaste skolträdgårdsprojekten för att på så vis belysa samtida tankegångar kring skolträdgårdar och öka förståelsen för dem som fenomen. Syftet är också att utifrån det studerade fallet skapa en medvetenhet om de villkor som samhället och skolans organisation satt upp för driften av skolans trädgård.

Frågeställning:

1. Hur bedriver en skola sitt arbete med en skolträdgård idag?

Avgränsningar

Uppsatsen avser att ge en ingående och komplex bild av hur en skolträdgårdsverksamhet kan se ut idag. Inom tidsramen för uppsatsen ligger fokus därför på en enskild skolas arbete med trädgårdar även om det hade varit intressant att titta på fleras. Eftersom andra skolor inte tas upp, kommer uppsatsen inte att jämföra studieobjektets verksamhet med andras.

Skolträdgårdar återfinns på många platser i världen men jag har valt en skola inom landet då insikter och erfarenheter från ett lokalt arbete måste antas mer relevant för en yrkesverksam i Sverige på området.

Att skolan är kommunal har spelat roll vid valet av densamma. (Friskolorna har ofta sin utgångspunkt i vitt skilda pedagogiska ideologier och profilerar sig ibland med omfattande skolträdgårdsverksamhet). Med denna avgränsning kan studien ge en representativ bild av den gängse grundskolans förutsättningar för - och vilja att - anlägga skolträdgårdar. Det känns också mer riktigt att i diskussionsdelen analysera en kommunal skola mot bakgrunden av skolväsendets historia som beskriver framväxten av en allmän, med tiden, skattefinansierad institution.

Uppsatsen avgränsar sig också genom valet att beskriva en skolträdgård ämnad för förskole-, lågstadie- och mellanstadieklasser, vilket är den ungefärliga åldern för de barn som använt skolträdgårdar genom historien. Min resultatdel kommer främst att beskriva arbetet på förskole- och lågstadienivå som en konsekvens av att den person mitt samtal förs med är pedagog i de åldersklasserna. Hon valdes för samtalet eftersom hon stod som initiativtagare till projektet på den aktuella skolan och förväntades vara välinformerad och ha välgrundade åsikter om det. Hennes utsaga och perspektiv är det som omgärdar beskrivningen av skolans arbete med skolträdgården.

Samtalet ämnar beskriva *varför* skolan valt att satsa på en skolträdgård och *vilka* förutsättningarna liksom de drivande krafterna bakom den varit. Samtalet ska också förmedla *vad* pedagogerna på skolan hoppas att den nya skolträdgården ska bidra med till barnens lärande och utveckling liksom *hur* skolans undervisning däri är upplagd. Däremot har uppsatsen inte för avsikt att i detalj beskriva skolträdgårdens anläggning och uppbyggnad, eftersom de huvudsakliga syftena

är att lyfta fram ideologin bakom och förutsättningarna för verksamheten, snarare än utformningen och det estetiska tilltaget.

Begreppspreciseringar

Författarna till boken ”Tio år med skolträdgårdar” menar att skolträdgården är en plats för elevers lärande genom ett undersökande arbetssätt (Andersson et al., 1999, ss. 5). I min genomläsning av boken har jag funnit att författarna menar att undervisning, ofta inom naturorienterade ämnen, bedrivs i skolans trädgård och innefattar odling. Boken är skriven ganska nyligen men min slutsats, efter fördjupade studier inom ämnet, är att beskrivningen också är applicerbar på de historiska trädgårdarna - med ett förbehåll. Tar man bort ”ett undersökande arbetssätt”, då denna pedagogik inte alltid varit gällande i skolan, kan den användas genomgående.

Redogörelsen ovan kan sägas behandla kärnan i en skolträdgårdsverksamhet men det måste också sägas att det av litteratur framgår att den kan innehålla mycket mer än vad Anderssons med flera beskriver. Enligt skribenterna till examensarbetet ”*Den gröna skolträdgården som en pedagogisk resurs*” är definitionen av en skolträdgård inte allmängiltig och författarna hänvisar till intervjuer de gjort, där tillfrågade pedagoger uppger talrika associationer till ordet (Axelsson & Holmberg 1999, s.44).

Så, vad folk lägger i begreppet skolträdgårdar kan alltså vara olika men så borde också en verksamhet i förändring förklaras olika, genom olika tider och på olika platser. Redogörelsen i ”*Tio år med skolträdgårdar*” (utan ”ett undersökande arbetssätt”) är ändå vad jag förhåller mig till. Den tycks sammanfalla väl med de skolträdgårdar mitt instuderingsmaterial befattar sig med.

Bakgrund

Här beskrivs skolträdgårdens historia kronologiskt; hur innehåll och syften utvecklats i takt med samhället. Tillbakablicker ger förhoppningsvis perspektiv och sätter skolträdgården i ett sammanhang som gör det lättare att förstå den kontext Södermalmsskolans trädgårdssatsning spirar ur. Fortsatt följer utdrag ur ett dokument från Stockholm Stad som beskriver ”Tiomiljonerpotten” och kommunens motiv och tankar bakom satsningen.

Skolträdgården och naturundervisningens historia

Sverige är idag ett industrialiserat land med befolkningen koncentrerad till städerna men för omkring 200 år sedan såg förhållandet annorlunda ut och nio av tio människor bodde istället på landsbygden, skriver författarna till boken ”*Kretsloppsverksamhet naturligtvis!*” (Lund, Wallskog, Åkerblom & Bergenzaun 1993, s. 12). Jordbruket var då en viktig näring, berättar författarna och menar att många hade en självklar kontakt med naturen; kunskaperna om densamma var viktiga för överlevnaden och dem fick man i arv. Men hur har kunskapsförmedlingen om naturen varierat för generationerna som vuxit upp därefter? Hur har samhällets utveckling påverkat skolans innehåll? För det följer här en redogörelse.

I boken ”*Utbildningshistoria*” går det att läsa att befolkningstillväxten tog fart i början av 1800-talet vilket kan förklaras med en bestående fred, liksom vaccinets och potatisens intåg och goda effekter (Larsson & Westberg 2011, ss.

103-105). När befolkningen ökade och skiftesreformen samtidigt drevs igenom, fick Sverige en växande underklass utan egen åkerjord. Nya samhällsgrupper bildades och av Larsson och Westberg framgår det att de högre uppsatta i samhället uppfattade det som ett hot mot överheten och ordningen. För att samla upp de fattiga och erhålla en social kontroll, inrättades det år 1842 en första folkskolestadga, berättar författarna vidare, som fastslog att alla medborgares uppfostran och undervisning skulle ske under statens ansvar. Folkskolestadgan underströk nödvändigheten i att inrätta folkskolor landet runt så fort som möjligt och av Larsson och Westberg förstår man att stadgan kan sägas vara starten för den organiserade skolan (2011, ss. 103-105).

Att inrätta lydnad och respekt inför överheten var skolans främsta mål, för att tygla befolkningen till goda löntagare samt förhindra eventuella uppror, uppger Larsson och Westberg vidare. Disciplinen i skolan var sträng och författarna menar att kyrkans starka ställning syntes tydligt i undervisningen som mest bestod i katekes- och bibelstudier. Men även andra ämnen stod på schemat. Med folkskolestadgan förväntades lärare ha en seminarieutbildning och därigenom kunskaper att bedriva undervisning i geografi och naturkunskap bland annat (Larsson & Westberg 2011, ss. 103-105). Naturvetenskapen var dock i mitten av 1800-talet fortfarande förankrad i en gudspräglad världsbild, uppger Larsson och Westberg och menar att studiet av naturen mycket handlade om att lära sig om ”den fantastiska och gudomliga ordningen” (2011, ss. 237- 239). Den senare halvan av 1800-talet behandlades naturvetenskapen däremot på ett mer modernt sätt, konstaterar de. Åskådningspedagogiken blev gängse och betonade vikten av iakttagelser och sinnesintryck, vilket inte minst blev synligt i de allt mer illustrativa läroböckerna (Larsson & Westberg 2011, ss. 237-239). Individerna skulle tränas att uppfatta tingen på rätt sätt, organisera sina intryck och identifiera större sammanhang. (Fransson 2010, s.111).

När folkskolan inrättades år 1842 hörde trädgårdsland ofta till för att, med frukt och grönt, dryga ut lärarnas låga löner men då trädgården också användes till undervisning i trädgårdsskötsel, öppnade det olyckligt för att använda barnen som gratis arbetskraft (Larsson 2001, ss. 18-19). Under 1860-talet tillsatte staten folkskoleinspektörer som skulle se hur folkskolorna skötte sig (Larsson & Westberg 2011, s. 108). Protester från dem gjorde att lärarens land från och med år 1867 måste hållas åtskilt från elevernas och därmed kan 1867 sägas vara året för bildandet av den ”riktiga” skolträdgården (Larsson 2001, ss. 18-19).

Vid tiden kring sekelskiftet ändrades åskådningspedagogiken innehåll och skolan styrde mot en mer aktivitetsorienterad pedagogik efter principen ”learning by doing” inspirerad av amerikanen John Dewey (Larsson & Westberg 2011, s. 239). I läroplanen för grundskolan, Lgr 80, går det att läsa om ett ”undersökande arbetssätt” vilket antar det arbetssätt Dewey propagerade för (Åkerblom 1990 s. 33). I folkskolan innebar det att man skulle ta till sig naturen via ett aktivt möte med ett levande material och samtidigt, på grund av industrialismens frammarsch och samhällets stora omställning med liberalismens demokratisering, fick undervisningen ett tydligare nationellt innehåll för att motverka upplevd rotlöshet. (Larsson & Westberg 2011, ss. 240-241). Nationalismen betonade fosterlandskärleken och menade att odling i hemmet och skolan skulle bidra till ett intresse och en kärlek för växterna, vilket i sin tur skulle avspeglade sig i en kärlek för plantornas växtplats - fosterlandet. (Åkerblom 1990 s. 32) I pamfletten ”Skolträdgården och folkskolans biologiska undervisning” står att läsa:

Vi stå här inför en mycket viktig punkt i biologiundervisningens program, uppfostran till naturskydd. Naturskyddstanken skall gå som en röd tråd genom hela detta många gånger så starkt missuppfattade ämne. Kärleken till naturen, intresset för dess liv utgör just naturskyddets grundvalar, dess förankring i människornas hjärtan, utan vilken det ej kan bestå (Bolin 1936, ss. 37-38).

I 1919 års läroplan introducerades ämnet hembygdskunskap för att lära sig om den lokala miljön och i samma läroplan ser vi kyrkans inflytande i skolundervisningen minska när ett förbud mot katekesen upprättas (Larsson & Westberg 2011, s.110). Sammanfattningsvis kan sägas att trädgårdsundervisningen enligt läroplanen från år 1919 syftade till att vara i uppfostringens tjänst och lägga grunden för en god karaktär, öppna barnens sinne för naturen samt träna barnens sinne för ordning, noggrannhet, flit och påpasslighet liksom väcka aktning för kroppsarbete samt befästa och höja fosterlandskänslan (Åkerblom 1990, s.30).

Pedagogerna som förespråkade aktivitetspedagogiken menade också att odling i skolträdgården med det praktiska arbetet kunde ha positiva effekter på ”besvärliga barn” (Naturbrukaren 1991, s. 17). I häftet ”Skolträdgårdarna 1907-1932” kan man ta del av skolpojken Sven med ”oroväckande många röda bockar i marginalen” som får beröm när ”en magister, som aldrig sett Svens kråkfötter i skrivboken (...) får se Sven föra spade och kratta” och ”icke [kan]hålla inne med ett erkännande”. Läraren menar att det måste vara roligt för Sven ”att för en gång få vara strået vassare än kamraten” (Johansson 1932, s. 19).

Bolin förespråkar vidare för aktivitetspedagogiken när han säger att:

Det är nödvändigt att man inom biologiundervisningen frigör sig från den överdrivet kunskapsteoretiska och intellektualiserade inställningen (...). Vi ha faktiskt hemfallit åt en överdriven vördnad för fakta för faktas egen skull. En hjälp i strävan bort från den ensidiga pluggskolan utgör utan tvivel skolträdgården (1936 s. 7).

Uttalandet syftar på att bildningsidealet från 1700-talet lever kvar i skolan och att det fortfarande finns ett intresse för ”rabbel-kunskaper” likt dem Carl von Linnés systematiska indelning av växter utgör. Vidare utgör Bolin ett gott exempel på en av aktivitetspedagogikens förespråkare när han understryker värdet av ett helhetstänk med att säga ”Vad vet lekmannen om biologins oerhörda betydelse för samhället, vilken tid har systematikstudiet på elementarskolorna lämnat för förståelsen av biologins uppgifter?” (1936 s. 7).

Utöver detta är skolträdgården, enligt Bolin, inte bara en praktisk lösning som ”kan samla det man annars med stor tidförlust försöka finna utanför skolområdet” (1936, s.22). Det går också att utläsa av Bolin att han tycker att skolträdgården ska vara en trivsamt, vacker och sinnlig plats. Han säger bland annat att ”växelspelet mellan insekter och blommor avslöjar en skönhet och en poesi som är mera fattbar för många än den våra lyriker kunna ge” (1936 s.23) och anser att ”helst bör man ha en liten humlegård. Man får då ett livgivande inslag i den annars kanske trista gårdsbilden” (1936, s. 41). Hans tankar speglar väldigt väl de samtida tankegångarna. Under 1920–30-talet fick de estetiska aspekterna ett förhöjt värde, vilket sammanföll med kulmen för svensk trädgårdskultur (Åkerblom 1990, s. 33).

Bolin med många andra förespråkare av denna typ av pedagogik, menade att ”undervisningen i botanik skall ju inte endast lära barnen att se och iakttaga utan också väcka till liv intresset för naturen och växtvärlden och att få upp ögonen för dess skönhet” (1936, s.45) och konstaterade att det ibland händer ”att man i skolorna läser om morotens blomställning med hjälp av en schematisk

teckning utan att visa blomman i verkligheten. Hur abstrakt och verklighetsfrämmande blir inte denna undervisning!” (1936, s.41).

Bolin framhöll vikten av att skolträdgården var sådan att *”man trivs i den och den skall ge impulser till anläggningar hemma vid den egna gården”* (1936, s.45). Vid den här tiden var hushållsbehovsodlingen fortfarande levande och villaträdgårdarna användes huvudsakligen för detta ändamål ända fram till och med 1960-talet (Lundberg et al. 1993, s.13).

I läroplanen för grundskolan år 1962 tar det däremot stopp för trädgårdsundervisningen, säger Petter Åkerblom, författare av boken *”Skolträdgårdens ABC”* (1990, s. 30). Folkskolans omorganisering till en nioårig grundskola ledde på 1950-talet till att många folkskolor centraliserades och det, förklarar han, medförde att många större kommuner rekryterade skolpolitiker från andra samhällsskikt än i de före kommunreformen mindre kommunerna. Detta skulle kunna ses som en av orsakerna till att skolträdgården försvann, menar Åkerblom. En annan orsak var att industrialismen och den välfärd den medförde kommit så långt att folk inte längre behövde trädgården för försörjningens skull. *”Varför skulle man slita hund i trädgården när det fanns så billiga grönsaker i affärerna”* menar Åkerblom (1990, s.35) Vidare förklarar han i samma stycke att *”trots att det här och var höjdes röster för hur roligt det var att odla, var den allmänna meningen den att det måste löna sig ekonomiskt att odla, annars fick det vara”* men konstaterar att *”detta kan upplevas paradoxalt med tanke på de uttalade pedagogiska möjligheterna”*. Avslutningsvis sammanfattar han utvecklingen med slutsatsen att *”samma skäl som låg bakom införandet av trädgårdsundervisningen i folkskolan på 1800-talet, låg också bakom att den försvann – husbehovsodlingens betydelse för folkförsörjningen”* (1990, s. 36).

Under 1990-talet får skolträdgården dock åter ett uppsving som enligt Åkerblom grundar sig på en tilltagande miljömedvetenhet (1990 s.37). Miljömedvetenheten tog vid mot slutet av 1960-talet när ett starkt motstånd mot miljöförstöring och kärnkraft bredde ut sig. (Larsson & Westberg 2011, s.115). 1960-talet stod också för det stora såkallade *”kretsloppsbrötet”* där stad och land kom att ha allt mindre med varandra att göra (Lundberg et al. 1993, s.15-16). *”Industrier byggdes under denna tid ut i en aldrig tidigare skådad omfattning och skog och åker slogs samman till större enheter medan odlingsmetoderna blev allt mer storskaliga”*, berättar Lundberg et al. vidare.

Utvecklingen återspeglar sig i grundskolans läroplaner från år 1962-1994 när hållbar utveckling blir något nytt som skolan härmed förväntas arbeta med, först i miljöundervisningen och naturvetenskapen men snart också i andra skolämnen (Björneloo 2007, s.36).

I boken *”Kretsloppsverksamhet Naturligt Vis!”* som syftar till att handleda barnomsorg och skola i undervisningen om kretsloppet, menar man att:

”Naturen har blivit ett mål för utflykter och rekreation. Vi lever sida vid sida om den del av verkligheten som alltid kommer att vara grunden för vår försörjning av mat, virke och kläder. Naturen har reducerats till ett söndagslandskap samtidigt som naturintresset är större än någonsin. För att kunna skapa ett landskap med myllrande mångfald måste vi utgå från nuet. Vi kan lära oss av historien men aldrig gå bakåt. Stad och land måste knytas samman på nytt och stadsborna åter bli delaktiga i kretsloppen på de villkor som råder i dagens samhälle. Vi måste kunna bli varse naturens kretslopp i staden, eftersom så få människor bor på landsbygden”(Lundberg et al. 1993, ss. 16-17).

I bokens inledning står att läsa att undervisning om kretsloppet är en viktig del för att mobilisera barn och ungdomar i arbetet mot en hållbar utveckling som ju skolan numer ämnar lära ut om (Lundberg et al. 1993, s. 9). Alltigenom föreslår boken konkreta sätt att lägga fram undervisningen på. Budskapen från 1990-talet tycks stå sig än idag när Södermalmskolan väljer att satsa på en skolträdgård med bland annat syftet att åskådliggöra just kretsloppen (vilket framgår av samtal med skolan och som det redogörs för i resultatdelen).

”Tiomiljonerpotten”.

En tilltagande miljömedvetenhet var alltså det som öppnade dörren för skolträdgårdarna på 1990-talet. ”Tiomiljonerpotten” är ett tydligt och redigt exempel på miljömedvetenhetens gestalt under 2000-talet. Kanske är det också ett exempel på hur skolträdgårdarnas fokus styrs in på miljötänk och ekologisk hållbar utveckling, via ekonomiska medel. Om projekten säger kommunen såhär:

Alla projekt har en tydlig koppling till stadens miljöprogram och dess miljömål. Projektet har ett starkt genomförandefokus och har verkat inom följande områden: Energi, produkter, transporter, biologisk mångfald, effektiv avfallshantering och inomhusmiljö. Flera projekt har fokuserat på kommunikation och kunskapsuppbyggnad och bidragit till att öka medvetenhet och kunskap om miljö, kretslopp, biologisk mångfald, energifrågor, avfallshantering hos elever, barn, pedagoger och övrig skolpersonal. Projektet har bidragit till att förgröna staden, särskilt barns och elevers närmiljö (Stockholm Stad 2009).

Huvudfokus ligger alltså inte på bildandet av just skolträdgårdar även om de anses vara bra forum för flera av de övergripande målsättningar kommunen här säger sig arbeta mot.

Oavsett ”Tiomiljonerpottens” syften och skolornas formulerade målsättningar i samband med ansökan, kan satsningen ses som en samtidig chans att anlägga trädgårdar med en inriktning som kanske också sträcker sig bortom de formella syftena ”Tiomiljonerpotten” anger. Av föregående retrospektiv framgår att skolväsendet har lång erfarenhet av skolträdgårdar och att anledningarna att nyttja dem är många. Frågan är hur Södermalmskolan använder sin skolträdgård nu när möjligheten att ha en tilldelats dem.

Metod

Jag har valt att göra en fallstudie. Metoden öppnar för att ta fram information utöver det rent allmänna och de detaljer och specifika omständigheter som får utrymme bör kunna bidra till en mer komplex bild av verkligheten.

För att fallstudien ska vara genomförbar måste den kombineras med andra metoder. Jag har valt att använda mig av litteraturstudier och samtal. Litteraturstudierna ger kunskap om det redan skrivna om skolträdgårdar och samtalet med en företrädare för Södermalmskolan blir en ny källa.

Litteraturstudier

Litteraturen består av artiklar, rapporter, avhandlingar och böcker i både tryckt och elektronisk form och ligger till grund för min bakgrundsbeskrivning. En del av rapporten från Stockholm Stad, som direkt berör Södermalmskolan, ingår emellertid även i resultatdelen.

Materialet skiftar i avseende på både tid för tillkomst, avhandlat tema och författarperspektiv. Det som är hämtat ur arkiv från Stockholms Stadsbibliotek och Stockholms Universitet är skrivet av pedagoger eller sakkunniga kring sekelskiftet 1800-1900. Texterna utgör direkta källor ur vilka jag kunnat få exempel på tankar från den tid de härrör.

Mer modernt material är skrivet av sakkunniga inom ämnet och antar ofta ett överblickande perspektiv där skolträdgårdens historia sammanfattas eller där verksamheten behandlas mer generellt. Viss litteratur behandlar dock även pedagogers utsagor och ger därmed en inblick i enstaka skolors erfarenheter.

Annat modernt material är skrivet av sakkunniga inom utbildningens historia och bistår med information kring hur skolsystemet och synen på kunskap utvecklats genom historien. Ur detta har jag kunnat läsa om samhällets påverkan på skolans organisation och pedagogik. Jag har fått en förståelse för den kontext skolträdgårdens verksamhet befunnit sig i, vid olika tidpunkter i historien.

Samtal

Ett samtal med Södermalmsskolan blir utgångspunkten för skildringen av verksamheten. Skolan har valts därför att den står för en av de senast anlagda skolträdgårdarna i Stockholm och det har varit min förhoppning att dess företrädare skulle vara uppdaterade och insatta i verksamheten då de arbetar med en nyanlagd trädgård. Skolan har också haft trädgårdar i historien vilket borgar för att erfarenheterna därifrån skulle kunna bli synliga i samtalet. Kanske öppnar de långt bakåtgående lärdomarna för en djupare reflektion kring det arbete skolan för idag.

Enligt Gustavsson (2010, s. 241) karaktäriseras metoden samtal av att vilja *”få en heltäckande bild av subjektiva verkligheter”* och *”att komma åt andra människors personliga känslor, åsikter o.d.”*. Vidare konstaterar han att det som skiljer samtal från intervju är att samtal söker privata data och intervjuer offentliga (2010, s. 239). *”Skillnaden mellan dem två typerna av kunskapande ligger inte i att den ena är mer strukturerad eller standardiserad än den andra”*, framhåller han i samma stycke och Gustavsson menar vidare att grundantagandet för samtalet är att *”det finns en upplevd faktisk verklighet som är åtkomlig”*.

Det som metoden tycks utlova ovan, är också det jag vill att min uppsats ska resultera i. Metoden är därmed vald för att den öppnar för en mer levande och nyanserad skildring av ett fall. Jag tror att det finns en upplevd faktisk verklighet som bäst nås genom att utforska vad en person som varit direkt involverad i verksamheten faktiskt tänker och tycker. Mina frågor till respondenten behandlar därför till stor del hennes bild. Eftersom min avsikt inte är att erhålla mätbar information – och mina data heller inte används vid någon jämförelse – kan denna del därför sägas vara kvalitativ.

Tillvägagångssättet vid samtalet

Gunilla Serrander är pedagog på Södermalmsskolan och en av de projektansvariga i skolträdgårdsgruppen. Hon är min kontakt och den person samtalet förs med. Till en början besöker jag henne i skollokalerna och berättar kort om mitt syfte med uppsatsen för att återkomma en vecka senare för ett längre och mer djupgående samtal. Väl dags har jag förberett ett antal aspekter som jag tycker är intressanta att diskutera och som jag planerar styra in samtalet på för att få en så tydlig och omfattande bild av skolans arbete som möjligt. Till en början vill jag behand-

la vilka syften och målsättningar skolan haft och hur man kommit fram till dessa utifrån de ramar och formella mål staden satt upp. För det andra vill jag se vilka pedagogiska strategier man använder sig av i förhållande till de olika målsättningarna. För det tredje vill jag diskutera resultatet av projektet, både i ljuset av de målsättningar man satt men också i ljuset av det pedagogiska. Utöver dessa tre aspekter har jag också förberett några frågor under ett avsnitt som jag valt att kalla allmän diskussion. Dessa frågor försöker fånga in skolträdgårdens anknytning till det historiska liksom eventuella framtids tankar. Slutligen vill jag diskutera de villkor och praktiska omständigheter driften av trädgården betingas av eftersom förutsättningarna för verksamheten också påverkar i vilken utsträckning den kan användas. På så vis hoppas jag kunna bilda mig en uppfattning om vad som påverkat det skolan ser som möjliga målsättningar och sätt att använda den på.

Denna sista typ av frågor skulle i princip kunna stå för sig självt men eftersom de på olika sätt kopplar till någon av de tre först uppräknade aspekterna, underordnas och omfattas de därmed av dessa i redogörelsen för intervjufrågorna nedan. Alla frågor som räknas upp har på ett eller annat sätt uppkommit under min inläsning inför bakgrundsbeskrivningen.

De frågor som jag ville foga in i samtalet kring syfte och målsättning var:

- » Hur kom ni fram till era målsättningar med skolträdgården? Hur har ni sållat i vad som är viktigt för barnen?
- » Finns det något unikt med er skolträdgård? Har ni profilerat er på något sätt?
- » Hur många timmar är ni i skolträdgården? Upplever du att undervisningen i skolträdgården är prioriterad?
- » Hade ni iordningställt skolträdgården även om ni inte tilldelats pengar?
- » Orden ”gul skolträdgård”, ”sagoträd”, ”skolträdgrav” är hämtade från skolans hemsida. Vad betyder de? Hur används platserna?
- » Vad förväntas barnen lära av odlingen? Finns det förhoppningar om att barnen ska lära sig mer om odling därför att de förväntas närodla mer i framtiden? Eller är husbehovssyftet passé?
- » Använder ni skolträdgården för att prata om mat och hur vi får våra grödor till tallriken? Kan skolträdgården användas för att förklara jordbrukets storskalighet också, för att komma dagens sanningar om mat närmre och skapa en förståelse för hur det verkligen går till?
- » Vilka förutsättningar finns det för skolträdgårdar idag, med vår syn på tid? Skolträdgårdar kräver tid, vilket det tycks finnas allt mindre av med de enorma skolklasserna.
- » Sätter ni skolträdgården i samband med terapiträdgårdar?
- » Hur har ditt intresse för skolträdgårdar kommit till? Ägnar lärarutbildningen sig åt detta på något vis? Vilka kunskapsresurser tror du det finns i lärarkåren?

De frågor som jag ville foga in i samtalet kring pedagogik var:

- » Hur lägger ni upp ert arbete? Hur gör ni barnen intresserade? Vad har ni för pedagogiska strategier?
- » Har barnen ansvar för en egen lott eller är allt land gemensamt? Något som hindrar? (Odlingsyta/barnens attityd/tid)
- » Hur jobbar ni med iakttagelser? (Reggio Emilia/berätta muntligt/ bild)
- » Inom vilka skolämnen används trädgården?
- » Använder ni skolträdgården för geografiundervisning (de olika landskapen) eller i undervisningen om ”bygden” runt om?
- » Dewey menade att ”de mindre begåvade, de ”besvärliga” eleverna fick ett starkt självförtroende tack vare det praktiska trädgårdsarbetet och kunde därigenom tillgodogöra sig teoretiskt stoff bättre”. Är det en idé ni applicerat på er skolträdgård och pedagogik?

- » Hur studerar ni växter? Är Bolins kritik mot systematiken rike/familj/klass etc. från 1936, relevant idag? Han säger att det ”*ej [är] meningen att låta de enskilda växterna bli målet för undervisningen utan medlet för förståelsen av växtvärldens utveckling och organisation*”.

De frågor som jag ville foga in i samtalet kring resultatet var:

- » Tror ni att de syften ni formulerade i ansökan om pengar hos kommunen, når fram till barnen? Går det att mäta? Vilka belägg har ni? (Kastar mindre mat?) Hur följer ni upp och vad har ni för metoder för det?
- » Vilka sociala vinningar ser du med en skolträdgård? Är barnen stolta? Uppfattar du att det infunnit sig någon ”vi-känsla”.
- » Stämmer något av planförslagen på hemsidan med det färdiga resultatet?
- » Hur reagerar barnen på skolträdgården? Verkar barnen uppskatta trädgården? Ser ni några effekter på deras beteende, är de lugnare?

De frågor som jag ville foga in i samtalet kring en allmän diskussion var:

- » Har dagens skolträdgård någon anknytning bakåt? Har ni tittat på gamla planer/gamla odlingar? Finns det någon pedagogisk linje som består från förr?
- » Tror ni att skolträdgården kommer att kunna upprätthållas i framtiden? Vad krävs? Vad hindrar? (Ekonomi/tid/intresse)

Resultat

Inledningsvis beskrivs vad vi vet om Södermalmsskolans satsning utifrån dokument från Stockholm Stad. Dokumentet är från 2008, ett år efter det att skolträdgården satts i drift, och berättar om omständigheterna och målsättningarna för fallet, som de var då. Vidare redogörs för det samtal som förts med Södermalmsskolans företrädare Gunilla Serrander. Hennes utsaga ger en nyanserad bild av projektets utveckling.

Stockholm Stads dokumentation av projektet

Södermalmsskolans trädgårdsprojekt har fått ett finansiellt stöd från både kommunen och skolan. Enligt stadens rapport (Stockholm Stad 2009, s. 47) beviljade kommunen skolan 100 000 kronor och skolan avsatte 4 tim/månad för trädgårdsgruppen och bekostade personalens övertid. I samma stycke framgår det att gemensam finansiering med pengar respektive arbetstid har gett förutsättningar för att ställa i ordning odlingsplatser, plantera växter och örter, renovera befintliga odlingsbassänger och staket liksom för att genomföra utbildningar, studiebesök och sprida information. Vidare berättar rapporten att själva ritningen av skolträdgården har gjorts av studenter ledda av trädgårdsarkitekt Anna Linninger.

Målsättningarna med skolträdgården som skolan formulerade till kommunen vid ansökan om bidraget, var att vara en miljötänkande skola, skapa en stimulerande utemiljö, få 70 % av eleverna att känna sig bättre rustade att leva ekologiskt hållbart, låta alla barnen odla växter och örter i skolträdgården, liksom att 70 % av de vuxna skulle ha bättre kunskaper om miljöarbete (Stockholm Stad 2009, s. 47).

Gunilla Serranders bild av skolträdgårdsverksamheten

Eftersom samtalet med Serrander hölls ganska fritt diskuterar hon ibland saker utöver det mina förberedda frågor ringar in. Alla frågor blir inte heller besvarade. Istället för att redogöra enligt principen ”fråga-svar-fråga-svar” har jag för läsbarhetens skull, valt att plocka ut det från samtalet som jag tycker berör aspekterna i metodavsnittet. Svaren har jag samlat under rubriker som skiljer sig från hur frågorna delades in i metodavsnittet och vid tillfället för samtalet. Detta har jag gjort för att jag tror att det kan underlätta för förståelsen.

Skolträdgårdens lokalisering

Gunilla Serrander börjar med att berätta att Södermalmsskolan sökte pengar ur ”Tiomiljonerpotten” men att skolträdgården inte ligger vid huvudbyggnaden, utan vid det tillhörande annexet Gamla Maria, ett kvarter bort. Här håller lågstadiet barnen till medan de äldre barnen som också har tillgång till trädgården kommer över ibland. Skolträdgården är indelad i två helt skilda delar och ligger i olika ändar av skolgården.

Förutsättningar vid projektets start

Förut fanns en skolträdgård även vid huvudbyggnaden men den har tynat bort eftersom ingen driver den, förklarar Serrander som själv var med i arbetet på den tiden. När Serrander så småningom började arbeta på Gamla Maria, fann hon igenvuxna odlingsbäddar och med detta förutsättningar för att starta en ny skolträdgårdsverksamhet. Möjligheten att söka pengar ur ”Tiomiljonerpotten” dök upp och intresserad personal tog chansen. Serrander, en annan lärare och biträdande rektor stod för ansökan och jag frågar henne vad hon vet om den biträdande rektorns engagemang. Jag frågar också om hon tror att projektet hade kunnat komma till även utan kommunens stöd. På det svarar hon att det inte var någon uppifrån som tog initiativet utan att skolan snarare sökte eftersom de gamla odlingsbäddarna gav förutsättningar för en skolträdgård och eftersom det fanns eldsjälar som intresserade sig för det. Serrander uppger vidare att skolans tilldelning av bidraget, inneburit en hel del symposier liksom trädgårdsmässor. Det var på en av de senare som hon fick kontakt med landskapsarkitekt Anna Lenninger, vars studenter senare bidrog med några förslag till skolträdgårdens utformning.

Jag frågar Serrander om bidraget var tillräckligt stort för att iordningsställa allt. Hon berättar att själva anläggningsarbetet som innebar både grävning och att göra kanter, varit det dyraste. En hel del växter och häckplantor och några träd och buskar som var dyra planterades men annars gick kostnaden för perennerna på några tusen medan växter lite här och var från egna trädgårdar plockades in. Idag är pengarna ur potten slut men Serrander säger att det finns en budget för skötseln av trädgården till att köpa ny jord och lite annat som kan behövas. Vid tillfälle har Serrander och hennes kollega sett till att ordna gödsel från Aspuddsparken där det finns hästar. Att själva släpa den tunga lasten hade varit ett problem, konstaterar Serrander och är tacksam för den hjälp Sisab bistod med. Sisab äger och sköter skolans fastighet. Sedan tillfället vid Aspuddsparken känner Serrander att hon kan prata lite med dem om hon behöver mer hjälp med införskaffandet av jord.

Målsättningar och syften

Serrander konstaterar att arbetet inför att formulera målsättningen tog mycket tid. Det gällde att sätta sig in i Stockholm Stads miljöprogram och hitta ett miljömål

från staden som sammanföll med projektgruppens idéer för den verksamhet man nu planerade. Alla i gruppen tyckte att det var viktigt att odla många arter och därmed få upp ögonen hos barnen för att det finns olika. Enligt Serrander är det en förutsättning för att märka när några faller bort och syftar på dagens miljöförstöring och industrisamhällets påverkan på ekosystemen. Viljan att lära ut om biologisk mångfald, tror Serrander var det som främst fick Stockholm Stad att "nappa" på skolans ansökning. Viljan att skapa ett grönområde till barnen går också i linje med stadens mål att skapa gröna oaser. Serrander förklarar att hon och några av de andra involverade i projektet tyckte att det var viktigt att barn som bor i staden och som kanske inte har tillgång till trädgårdar, får uppleva detta. Hon tror förvisso att många familjer har sommarställen de åker till men menar ändå att det är bra om det finns en plats på skolan där det går att lära sig om de olika arterna - eftersom det tycks vara ganska dåligt ställt med sådana kunskaper hos vuxna idag. Serrander målar upp en bild av projektgruppens idé: en grön oas där barnen kan få vara och få plantera. Genom att så frön på våren i klassrummen och sen sätta ut dem i trädgården kan barnen komma tillbaka efter sommaren och iaktta resultatet. Exempelvis har Serrander satt böror med barnen och låtit de skörda dem när de väl är tillbaka. Serrander berättar vidare att tanken också var att det ska finnas sådant som kommer tidigt på året men också att det ska finnas sådant som är årstidsbundet. Vidare säger hon att skolträdgården ska vara en mysig plats att vara på och att det ska finnas bord och stolar för barnen att gå ut och jobba vid.

När jag frågar om man kan se kommunens satsning som en vilja att införliva naturen som medel i undervisningen svarar hon att det visst kan tolkas som en viljeriktning men att kommunen inte satte några absoluta krav på att projekten användes i undervisningen och att bidraget därmed främst borde ses som en möjlighet som kom fram i samband med stadens satsning på en grön miljö. Serrander tror inte heller att kommunen *kan* styra skolornas läromedel.

Serrander själv tycker att skolträdgården är bra eftersom arbetet där är tillräckligt konkret för att de små barnen ska hänga med. Hennes intresse för naturen gör det lätt för henne att bedriva undervisning utomhus men Serrander menar att det finns andra lärare som inte alls har det intresset och som föredrar andra sätt att lägga upp sin undervisning på. Vidare kommenterar hon att många förmodligen skulle ogilla om de blev styrda i sitt pedagogiska upplägg. Serrander fastlägger att det förvisso finns krav på att skolan ska lära ut om kretsloppet men att det för den sakens skull inte behövs en trädgård. Idag när vi har så mycket lättillgängligt skolmaterial via olika medier hittar vi andra vägar, säger hon. Förr fanns undervisning i trädgården på schemat. Man hade en annan slags organisation och andra kunskapskrav dessutom, reflekterar Serrander och menar att det idag, till skillnad från vad hon tror om hur det var förr, inte finns några krav på artkännedom. Som ett exempel på den allmänt dåliga kunskapsresursen vuxna förfogar över, berättar hon om en praktikant som går lärarutbildningen och som varit hos dem och som inte visste vad en tussilago är. Serrander är förvånad och utbrister "man tror ju inte att det finns!" men konstaterar ändå att det är så och tycker sig se att det blir allt sämre och sämre. Hon understryker att praktikanten tagit sig igenom hela skolsystemet - lärarutbildningen inkluderad - utan att någonstans få den typen av kunskaper. Själv tycker hon att ett barn i en förskoleklass ska veta skillnaden på en blå- och vitsippa och att man ska veta vad en gullviva och tussilago är.

Serranders intresse för naturen fick hon från sin pappa som själv var väldigt intresserad. Hon tror att naturintresset kommer hemifrån men hon hoppas att det aktuella skolträdgårdsprojektet också kan inspirera några av barnen och väcka ett intresse likt det livslånga hon själv fått. Alla går såklart inte att nå, konstaterar Serrander men tycks mena att skolträdgården kan vara en nyckel som öppnar för naturintresset hos vissa barn.

Användningen av trädgården och undervisningen av naturen.

I en del av skolträdgården har man fyllt marken med bark för att det är ett mysigt underlag att sitta på och ”bara vara” i. I samma del har man också lagt en jättestor stock, för att locka barnen till lek i trädgården. Ännu en av projektgruppens idéer, berättar Serrander, var att trädgården skulle ge barnen möjligheten att leka med vatten. Serrander och hennes medarbetare resonerade som så, att ungar ju älskar vatten och trädgården måste anses vara en utomordentlig plats för vattenlek. Serrander berättar vidare att de ville locka sländor och andra insekter till trädgården – vilket också fodrade vatten och att man av den anledningen beställde ett cementrör som man ställde på högkant och fyllde. I vattenspegeln kan barnen skvimpa och leka. Vattnet kan också användas av insekterna liksom det är en källa att hämta vatten från, till odlingarna. Vidare berättar Serrander att odlingarna består av trädgårdsblommor från frön men att man också satt perenner i det fall ingen längre vill (eller kan) sköta trädgården i framtiden. På så sätt tryggas det att arter alltid kommer att hållas synliga för barnen – något som Serrander gång på gång återkommer till och som tycks vara grundidén och kärnan i arbetet. Vad det är för sorter däremot, verkar inte ha någon större betydelse men hon konstaterar att det är skillnad på trädgårdsblommor och vilda blommor. På skolgården växer vitsippor och tussilago och Serrander berättar om ett misslyckat försök att plantera blåsippor. Hon konstaterar att uteblivelsen nog inte är något större problem eftersom blåsippan är en av de blommor som de flesta barn känner till.

Serrander berättar att de arbetar med iakttagelsen av växter både inomhus och utomhus. Exempelvis har en förskoleklass fått betrakta en plantas utveckling från frö till blomma, för att sen rita av de olika faserna. Utflykter gör de en gång i veckan och då får barnen också tillfälle att studera de vilda blommorna. Jag noterar att det skiljer sig mycket från förr, då skolträdgården mycket var en praktisk lösning där vilda blommor samlades in så att läraren kunde slippa bemöda sig med att lämna skolområdet (Bolin 1936, s. 22). Vidare diskuterar vi det gamla sättet att lära ut om växter via skolplanscher och Serrander, som själv fått använda sig av dessa i sin skolgång säger att de användes för att det var vad man hade att tillgå och syftar på att tekniska medier ännu inte fanns då. Jag inflikar att studier ute i trädgården ansågs mer levande och att det var därför man också valde att i viss mån frångå planscherna, och jag undrar vad Serrander tänker om detta. Hon återkommer till det faktum att det idag finns en uppsjö av spektakulära naturfilmer och tycks mena att de kan levandegöra naturen så bra att många idag inte ser studier i trädgården som den bästa metoden. När jag berättar en anekdot om min bror på sex år, som trodde att naturfilmen vi tittade på inte var riktig utan animerad, tycker Serrander att det är en intressant sak och reflekterar över att naturfilmerna ju ofta har intensifierade färger, liksom att de visar naturen i en annan skala. Själv tycker hon ju mycket om trädgårdsarbetet och säger att det är bra att man kan gå ut och vara i den och säger ”*för det man gör, det begriper man*”. ”Learning by doing” och John Deweys pedagogik tycks alltså leva än idag.

Annars har skolan jobbat med trädgårdsdagar, berättar Serrander men tillägger att någon sådan inte kommer att hållas i år. Lärarna har inte tid att organisera dagen men när denna väl var i drift, var den organiserad i stationer dit klasserna kunde gå för att prova olika saker och Serrander nämner krukplantering som ett exempel på vad man kunde göra. Även sop- och källhantering var en del av trädgårdsdagen och lärarna tog in sådant som har med miljöfrågor att göra. Det senare ingår i arbetet mot skolmålet att barnen ska lära sig om kretsloppet, säger Serrander. Jag frågar vidare om det nu uppräknade hör till arbetet med det mål de formulerade till Stockholm Stad om att barnen ska känna sig bättre rustade att leva ekologiskt. Serrander svarar att ambitionerna när de startade skolträdgårdsprojektet naturligtvis var att barnen skulle lära sig de här sakerna men att det lika mycket var att man skulle skapa en plats där barnen skulle vilja vara och där intresset för frågor av det här slaget kunde väckas.

Även om Serrander tycks vilja att barnen ska få en förståelse för miljöfrågor, säger hon att det är svårt att prata med barn om miljöförstöringen. Barnen har inte förmågan att distansera sig till den typen av frågor och blir lätt rädda. Hon avslutar med att säga att hon i stort tycker att det ändå är något viktigt att prata om och att hon försöker diskutera miljövard med barnen, det vill säga att man inte kan göra vad som helst i naturen.

Vidare undrar jag om de odlar några grönsaker i trädgården och på det svarar Serrander att de inte gör det för tillfället men att man tidigare år odlat både kål, och bönor. Bönor anser Serrander är otroligt tacksamt eftersom barnen ser att det händer något. Av det drar jag slutsatsen att lärarna i huvudsak vill förmedla växternas processer men min fråga till Serrander grundar sig i min nyfikenhet för vad skolan lär ut om maten vi äter liksom vad de berättar om jordbruket. Det, säger Serrander, lär man inte ut något om systematiskt, såsom hon tror att man kanske gjorde förr i tiden. Det som skiljer sig nu från då, menar hon, är att det idag inte finns någon som kan lägga ner så mycket arbete eller ge den typen av undervisning utrymme. Serrander säger att man inte kan ta in det i undervisningen därför att det ju bygger på att man då tar tid någon annanstans ifrån. När de odlade de fyra sädesslagen i den gamla skolträdgården fanns det förstås en pedagogisk tanke med det, fastslår hon men menar att hon ändå uppfattat det som att trädgården nog mer byggde på att man skulle se att det växte.

Jag frågar vidare om barnen har något ansvar för någon lott och Serrander anser att de på sätt och vis fått det eftersom varje klass haft ett eget ställe att plantera och sätta frön på. Men det finns ingen kontinuitet i det arbetet eftersom den klass Serrander har nu, får en ny lärare nästa år, som kanske inte alls är intresserad av trädgårdsarbete, reflekterar hon vidare.

Omständigheter – vad styr arbetet idag?

Serrander berättar att det finns många vinningar med en skolträdgård men att hon mött en hel del svårigheter i driften av den. Det gäller både det praktiska kring anläggningen och organisationen av arbetet med och i den.

Serrander menar att bidraget från kommunen gav skolan en möjlighet att starta projektet men det åtföljdes också av en massa måsten. Hon berättar att hon och hennes medkollega var tvungna att rapportera in en gång i kvartalet vad det var de gjorde. Allt pappersarbete runtomkring resulterade i många timmar utöver deras vanliga arbetstid. Serrander understryker att det inte bara var ett utan två år, som de var tvungna att upprätthålla denna typ av rapportering utan att få någon ersättning för det. De fick ta sig tid, konstaterar Serrander och säger att de visst

fick några timmar av skolan men att arbetet omfattades av mer än vad den tiden räckte till. Det var alltså inte bara så att pengarna delades ut, utan man var tvungen att jobba för dem, påpekar Serrander sammanfattande. Vidare berättar hon att rektorn som de hade då, var med på att de sökte pengarna, eftersom man var tvungen att ha med sin chef och säger att de tillsammans till en början stod som projektledare men att kollegan Helene fick ta över när chefen väl slutade på skolan. Serrander säger att hon tror att chefen tyckte att det var bra att de sökte pengarna och upplevde ett stöd från henne, även om tiden som de fick till förfogande inte räckte till.

Helene, som Serrander jobbat tillsammans med, har dock även hon slutat och med det dog trädgårdsgruppen ut, säger Serrander och berättar att det också är anledningen till att trädgårdsdagarna inte längre kommer att hållas. Så skör är verksamheten, konstaterar hon och säger vidare att det hela verkligen bygger på på att det finns någon som är tillräckligt intresserad för att avsätta tid. Eftersom det inte går att ta från undervisningen blir det en hel del eget arbete, något Serrander ändå tycks ha varit medveten om även vid starten av projektet. Hon säger att meningen ändå var att skapa något som kunde leva kvar även utan eldsjälur.

Jag frågar om den nuvarande rektorns intresse för att utbilda någon på skolträdgårdar eller om rektorn satt upp några inspirationsdagar för att få med fler lärare. Serrander säger att hon inte tror att någon har något emot skolträdgårdar men att de allra flesta är så pressade av allt annat som står med på schemat. Lärarna verkar uppskatta trädgården och tycker nog att det är något nöjsamt och trevligt men inte att det är det allra viktigaste. Även om alla uppskattar trädgården, är alla inte tillräckligt intresserade för att ge sig på att driva den.

Jag frågar Serrander vilka förutsättningar det finns för att integrera odlingen och skolträdgården i undervisningen och på det svarar hon att de flesta ämnen förmodligen går att integrera men att alla lärare inte är intresserade av att lägga ner det arbetet. Jag undrar vidare varför undervisningen inte är mer styrd åt det hållet, när det överallt går att läsa att lärarna är otroligt viktiga för barnens förståelse för hållbar utveckling. Varför satsar man inte mer på det här? Serrander tror att de andra skolämnena upplevs viktigare och att det är dem det läggs krut på. I lågstadiet ska man lära sig läsa och skriva och de färdigheterna ska man naturligtvis kunna mäta, fastslår Serrander. Hon säger också att klasserna blir allt större och större och att det redan nu är tungt för en lärare att gå i land med arbetet. Då blir det viktigare att fokusera på svenskan och matten.

Hon sammanfattar förutsättningarna för arbetet med att säga att även om det finns ett intresse för trädgården så är det svårt att ro runt det utan att någon skulle behöva göra det på fritiden. Det tar så mycket tid att planera och organisera ett sådant arbete, menar Serrander och trycker på att det verkligen bygger på att verksamheten antingen står på schemat eller att det finns ett par tre eldsjälur som driver den och att det arbetet då inte krockar med något annat.

När de startade upp skolträdgården hade Serrander en massa tankar om vad man skulle kunna göra med skolträdgården och säger att hon kände sig väldigt inspirerad av andra som de lyssnat på. När det sen kom till verkligheten, var det inte så lätt, konstaterar hon.

Praktiska omständigheter för anläggningen

Syftet var att det skulle finnas en grön oas i staden och hon konstaterar att en sådan får påhälsningar från alla möjliga håll. När Serrander har kommit tillbaka efter helger har hon upprepade gånger hittat ölburkar i trädgården och hon berättar

tar att de varit tvungna att byta ut de bord och stolar som barnen egentligen skulle kunna arbeta vid mot kubbar. Ett tag hade de en idé om att göra en grind så att man skulle kunna stänga igen skolträdgården men det kändes inte så kul, konstaterar Serrander. Vidare säger hon att för att barnens intresse för trädgårdsarbete ska kunna upprätthållas, behöver man hela tiden låta barnen gå ut och sätta lite frön. När folk utifrån skolan kommer och stökar ner och saker går sönder, då känns det som att gå två steg framåt och ett steg bakåt, säger Serrander vidare.

En annan praktisk svårighet är bevattningen av trädgården, berättar Serrander. Det blir fruktansvärt varmt och då har de som varit hemma i Stockholm under lovet turats om att gå och vattna men det har skett på frivillig basis och är inget som någon fått betalt för, förtydligar hon. Senare fick de en plusjobbare som åtog sig det arbetet, en perfekt lösning enligt Serrander. Plusjobbaren uppskattade verkligen sitt jobb och barnen kallade honom för sin trädgårdsmästare, vilket han var väldigt nöjd med. Allesammans var nöjda, säger Serrander och konstaterar att det är lite av en solskenshistoria.

Respons från projektet

Barnen äskar att vara i trädgården och många älskar också trädgårdsarbetet, konstaterar Serrander och berättar att de haft några riktiga busungar som förnöjt gått omkring och bara vattnat, vattnat och vattnat utan att någonsin få nog. Serrander berättar vidare att även om skolträdgården tycks verka terapeutiskt på barnen, så är det inte något de iscensatt. Många barn, berättar Serrander har också sagt att ”jag tror jag ska bli trädgårdsmästare när jag blir stor”, vilket tyder på att de uppskattar trädgården. Men ibland uppskattas den kanske lite för mycket, säger Serrander och syftar på att barnen tycker om att leka med växterna och att en uppkommen tulpan inte alltid får stå så länge. Rhododendron är pengar för barnen och knopparna mat men hon vet inte riktigt vad man ska säga om det egentligen. Det är ju två sidor, påpekar hon. Det är kul att barnen vill leka med blommorna samtidigt som hon gärna vill att det man planterat får stå kvar en längre tid.

Serrander berättar vidare att de satt upp avspärrningsband runt odlingsbäddarna för att barnen inte ska gå i rabatterna. Hon tycker sig se en tendens hos barnen, att de inte har någon respekt för sådant som är offentligt. Som ett tecken på det pekar hon på det faktum att de fått plantera om i trädgården hela tre gånger för att barnen inte varit aktsamma i sin lek.

På min fråga om barnen är stolta över trädgården och om den lett till någon vi-känsla eller andra sociala vinningar, svarar Serrander att även om barnen inte vårdar platsen, är det ändå ett ställe de gillar och dras till, dels för att den ligger i skymundan. Vattenleken, konstaterar Serrander, är också väldigt attraktiv och lockar barnen. Stoltheten kommer kanske till uttryck när barnen visar sina föräldrar att det de planterat också kommit upp. Föräldrarna tycker det är jättemysigt, kommenterar Serrander och menar att de såklart vill att deras barn ska få så mycket som möjligt.

Jag undrar om de på något sätt försökt utvärdera målen de satte upp i samband med ansökan ur ”Tiomiljonerpotten” och om ett mål såsom ”rusta för ett ekologiskt leverne” ens går att utvärdera. Serrander säger att de inte behöver utvärdera det eftersom att det inte finns något schema men att de gjorde det förut i samband med rapporterna till kommunen. Hon tror ändå inte att det riktigt går att utvärdera och säger att de egentligen bara kan läsa av om det är något som är bra att jobba med och som barnen verkar svara på.

Diskussion

I berättelsen om Södermalmsskolans skolträdgård finns mycket som handlar om dels avsikten från början med själva trädgården hos de som tog initiativet till den och dels de praktiska vedermödor som legat bakom tillkomsten av den nutida trädgården. I den berättelsen finns mycket att diskutera och här finns också en del av svaret på hur man arbetar med (ibland tvingas att arbeta med) en nutida skolträdgård.

Respondenten Gunilla Serrander berättar om skolans, det vill säga hennes och hennes kollegers ursprungliga syften. För att skolan ska kunna få ekonomiskt bidrag till trädgården måste hon och hennes arbetskamrater emellertid lägga ner mycket arbete på att få målsättningen med projektet att stämma överens med kriterierna för stadens satsning "Tiomiljonerpotten". Detta, berättar hon, innebar mycket tidsödande arbete. Likaså lägger hon och medarbetarna ner stor möda på att ordna det praktiska, att frivilligt på semestern se till att det vattnas och att jord och jordförbättringsmedel kommer på plats. Allt detta säger något om villkoren och sättet man måste arbeta på för att skolträdgården alls ska komma till stånd och kunna fungera. I respondentens berättelse visar det sig att dessa båda saker hänger ihop.

När respondenten beskriver vardagen i trädgården återkommer hon ofta till praktiska omständigheter. I stort dominerar dock berättelsen om att man visar barnen hur man odlar, man sätter frön och skördar exempelvis bönor, som är tacksamma. Barnen deltar, ofta med förtjusning, i arbetet med att vattna och man använder trädgårdens potential för att ge barnen möjlighet till vattenlek. När det gäller läroplanen och det pedagogiska innehållet är läraren mer svävande på målet då hon säger att det beror på den enskilda läraren om man använder trädgården i undervisningssyfte. Hon säger här uttryckligen att det är så mycket en lärare idag måste hinna med och att tidsbristen kommer emellan.

I svaren från respondenten återkommer med jämna mellanrum sådant som utgör praktiska omständigheter eller hinder. Bakom detta skyntar inte bara förutsättningarna som sådana utan också skolans och de anslagsgivande myndigheternas sätt att se på trädgården som ett tillfälligt men trevligt och "nyttigt" projekt. Om skolträdgården ska kunna bli något mer krävs naturligtvis en helt annan stabilitet i satsningen och en annan grundinställning från myndigheternas och skolledningens sida. De praktiska omständigheterna med vattning och jordförbättringen skulle inte behöva belasta den enskilda läraren och det mödosamma pappersarbetet med ansökan förefaller onödigt.

Såväl sättet att arbeta i trädgården med alla de praktiska omständigheterna som det pedagogiska innehållet, där den enskilda lärarens intresse ofta blir utslagsgivande - allt detta pekar fram mot idéerna för en skolträdgård och hur de överensstämmer med de idéer som ligger bakom den allmänna grundskola vi har idag. Här leds tankarna in på den skoldebatt som rasat de senaste (minst) tjugo åren och som fortfarande pågår. Förutsättningarna för hur en skolträdgård ska kunna arbeta finns naturligtvis i de idéer och nutida villkor som styr skolan i stort. Här finns mycket som talar både mot och för en bra fungerande skolträdgårdsverksamhet.

Hindren och svårigheterna finns väl beskrivna i respondentens berättelse. Tidsbegränsade projekt som slukar mycket ansökningstid, ovisshet om framtiden

och knappa resurser som gör att enkla praktiska omständigheter tar dyrbar lärarkraft i anspråk är några av de nutida negativa faktorerna för skolträdgårdsverksamhet. En annan betydelsefull faktor är vår nutida tidsbrist, stressen som präglar den nutida skolans arbete, pressade villkor som tvingar lärare och andra medarbetare att enbart tänka på att dagens och morgondagens arbete ska gå ihop. Längre än så har man inte råd, tid och ork att fundera. Med andra ord - det långsiktiga perspektivet rationaliseras bort.

I allt detta som talar mot en skolträdgårdsverksamhet idag finns också, om man vänder på det, mycket som talar för. Tidspressen, det snabba informationsflödet som ger oss, och inte minst barnen, så mycket som vi inte hinner smälta, har sin motvikt i trädgården där vi inte kan påverka tidsflödet. Det som växer växer i sin egen takt och alla vet att man bara behöver komma in i en trädgårdsmiljö (det kan räcka med en park) för att känna hur sinnena lugnar ner sig och det som ögat ser och fångar upp ger stimulans till att bearbeta något som måste få ta sin egen tid. Det är naturens inverkan på var och en, den vuxne såväl som det lilla barnet. Att skolan skulle kunna ta vara på detta och medvetet använda sig av skolträdgårdar inte bara i undervisningssyfte, såsom kopplingen mellan naturorientering och kunskap om ekologisk utveckling, utan även och inte minst som en medveten satsning för att skapa en bra och hälsobringande skolmiljö är en tanke som inte verkar alltför långsökt. En trädgård är också alltid långsiktig och inbjuder i sig självt till att ge perspektiv.

Faktorer som talar för skolträdgårdar i framtiden

Samhällets inriktning på ekologisk hållbarhet, där mat räcker till alla utan att naturens resurser förstörs, kräver kunskap hos medborgarna som måste grundläggas i skolan. Här kan skolträdgården i den framsynta skolan komma att bli något som konkurrerar ut andra skolors pedagogiska satsningar. Trädgården har också en terapeutisk inverkan och kan fungera som hälsomiljö för barn med koncentrationssvårigheter. Kanske skulle trädgårdsarbetet ge dem sinnesro, samtidigt som sådana sysslor självklart är nyttiga och ger sammanhang, kunskap och värdighet till den som utför dem. En ytterligare faktor som talar för skolträdgården är om den kan ses som en del av en välplanerad och vacker skolmiljö i sin helhet. Skolan behöver göras om från att varit nersliten och "utdömd" i sitt yttre till att bli en intressant och spännande miljö som ger alla som arbetar där sinnlig näring. Skolträdgården är också som klippt och skuren för att ge framtidens volontärer i olika åldrar en engagerad sysselsättning. I framtiden kommer många, liksom idag, både unga och äldre att efterfråga meningsfull sysselsättning som ger delaktighet och sammanhang. En skolmiljö som inbjuder till att ge volontärer arbete bidrar till skolans arbete och resultat som helhet. Här kan skolträdgården göra stor nytta för att knyta ihop skolans idag ofta slutna värld med samhället utanför på ett positivt och konstruktivt sätt.

Forskning på området

Det har forskats för lite om skärningspunkten mellan landskapsarkitekternas arbetsområde och skolans utmaningar idag. Så vitt jag vet har det aldrig forskats om hur skolresultaten kan påverkas av arbete i en trädgård. Ett sådant arbete skulle sammanfläta de naturorienterade ämnena med de humanistiska och landskapsarkitekten skulle ha en självklar plats på skolan på många sätt. Som planerare av själva skolmiljön, som medhjälpare vid skolans odlingar och som lärare och pedagog.

Referenser

Här följer uppsatsens referenser, kategoriserade efter format.

Böcker

- Andersson, M., Bothmer, S.von. & Åkerblom, P. (1999). *Tio år med skolträdgård*. Alnarp: MOVIUM
- Björneloo, I. (2007). *Innebörder av hållbar utveckling: en studie av lärares utsagor om undervisning*. Diss. Göteborgs universitet. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Bolin, L. (1936). *Skolträdgården och folkskolans biologiundervisning*. Stockholm: Nord. rotogravyr i distr.
- Gustavsson, B. (red.) (2010). *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*. Lund: Studentlitteratur
- Johansson, S. (1932). *Skolträdgårdarna i Stockholm*. Stockholm: anges ej.
- Lundberg, P., Wallskog, C., Åkerblom, P. & Bergenzaun A.L. (red.) (1993). *Kretsloppsverksamhet naturligtvis!: en handledning för personal inom barnomsorg och skola*. 1. uppl. Stockholm: Stift. Håll Sverige rent
- Larsson, E. & Westberg, J. (red.) (2011). *Utbildningshistoria: en introduktion*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Callert-Holmgren & Höglund (red.) (1998). *Stockholm: vår gröna stad : en vandring i parker och trädgårdar*. Stockholm: HushållningsSällskapens Multimedia
- Åkerblom, P. (1990). *Skolträdgårdens ABC*. Stockholm: LT [i samarbete med] MOVIUM

Artiklar

- Anonym. (1991). Odla för livet. Odling ger kunskap [Movium]. Naturbrukaren, ss. 15-18.
- Larsson, C. (2001). Skolträdgården – från fosterlandskärlek till förändringsbar resurs. Hemträdgården, ss. 18-19.

Elektroniska dokument

- Axelsson S. & Holmberg A., (1999). *Den gröna skolträdgården som en pedagogisk resurs [Elektronisk]*. Tillgänglig: www.naturskolan.lund.se/gronasko/exarb1999.pdf [2012-05-25]
- Fransson, P. (2010). *Landskapet som lärobok: regionalitet och medborgaruppföstran i Jämtland kring sekelskiftet 1900*. Tillgänglig: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:miun:diva-12183> [2012-05-25]
- Stockholm Stad (2009). *A104 Bilaga 3 Tiomiljonerspotten Projektatalog* [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.stockholm.se/miljomiljarden/10-miljonerspotten/A104Tiomiljonerspotten/Ladda_hem_dokument [2012-05-25]
- Södermalmsskolan (2008). Skolträdgården på Gamla Maria. <http://www.sodermalmsskolan.stockholm.se/aktiviteter/skoltradgard/skoltradgard.htm> [2012- 05 - 04]